

CZAS WOLNY A GOSPODARKA PAŃSTWA. WYBRANE ASPEKTY

Słowa kluczowe: czas wolny, gospodarka, przemiany społeczno-gospodarcze, postęp techniczny, turystyka, kapitał ludzki

Key words: Leisure time, Economy, Social and economic transformation, Technological progress, Tourism, Human capital

Schlüsselworte: Freizeit, Wirtschaft, gesellschaftlich-wirtschaftliche Wandlungen, technischer Fortschritt, Tourismus, Humankapital

WSTĘP

Czas wolny nierozzerwalnie powiązany jest z funkcjonowaniem gospodarki. W zależności od ilości czasu wolnego w gestii obywateli, statusu materialnego, społecznego, przyzwyczajzeń i umiejętności zagospodarowania czasu wolnego, wpływ na gospodarkę w tym wymiarze jest zauważalny. Z jednej strony dni wolne realnie wpływają na zmniejszenie ilości godzin przeznaczonych na wykonywanie obowiązków w ramach pracy zawodowej w części działów gospodarki. Z drugiej strony występowanie dni wolnych powoduje potrzebę konsumpcyjnego lub niekonsumpcyjnego ich zagospodarowania. Obie sytuacje prowadzą do realnego oddziaływania na gospodarkę w wymiarze pieniężnym (wartość PKB), jak i społecznym.

DEFINICJE CZASU WOLNEGO

Istnieje wiele definicji czasu wolnego, na potrzeby tej pracy zostanie przytoczona jedna z definicji czasu wolnego opracowana przez socjologa

---

* Bartosz Kalisz, magister, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Elblągu, Instytut Ekonomiczny, b.kalisz@pwsz.elblag.pl, prowadzone przedmioty: polityka gospodarcza, zarządzanie kadrami.

J. Dumazediera, która brzmi następująco „Czas wolny obejmuje wszystkie zajęcia, którym jednostka może oddawać się z własnej chęci bądź dla wypoczynku, rozrywki, rozwoju swych wiadomości lub swego kształcenia (bezinteresownego), swego dobrowolnego udziału w życiu społecznym, po uwolnieniu się od obowiązków zawodowych, rodzinnych i społecznych”. Definicja ta stosowana jest w międzynarodowych badaniach dotyczących czasu wolnego realizowanych pod opieką UNESCO. Na podstawie analizy literatury światowej przeprowadzonej przez B. Junga można wyróżnić różne aspekty czasu wolnego²:

- rezydualny – „czas, jaki zostaje po wyzwoleniu się od obowiązków zawodowych”, „24 godziny pomniejszone o obowiązki”,
- behawioralny – „każdy typ zachowania inny niż praca, wykonywany poza czasem pracy”,
- ekonomiczny – „cały czas, który nie jest sprzedawany i który należy do jednostki, bez względu na sposób, w jaki jest on wykorzystywany”,
- autonomiczno-osobisty – „czas dla siebie, aby oddać się czynnościom swobodnie wybranym”,
- przyjemności – „czas dla siebie, który pozwala na realizację osobistych celów i ekspansję zgodnie z zasadą przyjemności”,
- psychologiczno-subiektywny – czas wolny jako „akt kontemplacji”, „stan duszy”, „stosunek jednostki do wykonywanej czynności”, „styl postępowania”, „rodzaj spokoju”,
- normatywny, instrumentalny i funkcjonalny – „czas pogoni za prawdą i poznaniem, samego siebie”, „całokształt czynności, którym oddaje się jednostka w celu wypoczynku, rozrywki lub bezinteresownego pogłębienia swej wiedzy, dobrowolnej aktywności społecznej czy zainteresowań twórczych”.

Wielość definicji czasu wolnego i zakres identyfikowania jego różnych przejawów decyduje o złożoności pojęcia czasu wolnego i wielokierunkowego wpływu na funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie. Każda interpretacja postaci czasu wolnego w różnym stopniu wpływa na jego postrzeganie i wymiar indywidualny. Wypadkowa postrzegania czasu pracy oraz czasu wolnego, a także sposoby jego zagospodarowania współdecyduje o funkcjonowaniu państwa m.in. w ujęciu społecznym, organizacyjnym czy gospodarczym.

SKRACANIE CZASU PRACY

Na przestrzeni stuleci prawo do czasu wolnego było pierwotnie przywilejem wyższych warstw społecznych. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym państw następowało powolne zwiększanie się zasobów czasu wolnego w gestii coraz większej ilości członków danej społeczności. Znaczne przyspieszenie tego procesu następowało w okresie rewolucji przemysłowej. Przemiany społeczno-gospodarcze charakterystyczne dla schyłku XIX w. i związane z masowym napływem ludności ze wsi do

² J. B e r b e k a, M. M a k ó w k a, A. N i e m c z y k, *Podstawy ekonomiki i organizacji czasu wolnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, s. 9.

miast i zwiększaniem zatrudnienia w przemyśle w postaci pracy najemnej były podstawą do pojawienia się czasu wolnego jako kategorii społecznej. Sytuacja bytowa nowo tworzącej się klasy robotniczej, wywołana wysokim bezrobociem, sprzyjała wymuszaniu na pracownikach wydłużania czasu pracy. Zwiększająca się rzesza ludzi zatrudnionych w przemyśle i rosnące niezadowolenie z pracy ponad możliwości, spowodowało ustanowienie pewnych regulacji objawiających się m.in. w prawie robotników do ośmiu godzin pracy, ośmiu godzin wypoczynku i ośmiu godzin snu. Przyznanie tego przywileju rosnącej w siłę warstwie robotniczej stało się koniecznością³.

Pierwszy element zwiększania ilości czasu wolnego dotyczył zmniejszenia ilości godzin spędzanych dziennie w pracy. Kwestia ta nie była wcześniej regulowana prawnie, a dzień pracy obejmował średnio 12–16 godzin przez 6–7 dni w tygodniu. Drugą przyczyną było zmniejszenie liczby dni pracy w tygodniu. Kolejną przyczyną dotyczyła płatnych urlopów dla pracowników. Ostatnią przyczyną związaną była ze skracaniem lat pracy w wyniku dostępności do edukacji i wydłużaniem obowiązku nauki. Powyższe czynniki spowodowały zwiększenie ilości czasu wolnego, jednak z punktu widzenia gospodarki i tak czas pracy wydłużył się w wyniku zwiększenia się średniego czasu trwania życia⁴.

WPLYW POSTĘPU TECHNICZNEGO NA CZAS WOLNY

Ciągle aktualny i mający istotny wpływ na wzrost ilości czasu wolnego wśród większej ilości ludzi ma postęp techniczny i technologiczny. Zwiększający się udział automatyzacji procesów produkcyjnych wpływa również na wzrost wydajności. Prowadzi to do zwiększenia zasobów czasu wolnego, a dzięki temu umożliwia rozwój osobisty, wypoczynek czy większy udział w życiu rodzinnym. Uwolnienie zasobów pracy w wyniku postępu technicznego w sektorze przemysłu powoduje przemieszczanie się kapitału ludzkiego z tego sektora do sektora usług⁵.

Z jednej strony zwiększenie wydajności w wyniku postępu technicznego i technologicznego wpływa na rezerwy czasu wolnego pozostające w dyspozycji ludzi, ale z drugiej strony powoduje to transfer mocy produkcyjnych do innych działów gospodarki. Wpływa to na przeobrażenia strukturalne gospodarki, konieczność przekwalifikowania pracowników, zmiany programowe w szkolnictwie, szukanie nowych rynków zbytu czy konieczność zmierzenia się z konkurencją zagraniczną w nowych obszarach działalności gospodarczej.

³ L. M i l i a n, *Czas wolny w perspektywie społeczeństwa przyszłości. Ujęcie aksjologiczne*, w: *Czas wolny, uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i przyrodnicze*, (red.) K. Ciżkowicz, M. Sobczak, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2007, s. 27.

⁴ D. P u c i a t o, *Czas wolny jako determinanta jakości życia na przykładzie badań empirycznych*, w: *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, (red.) K. Kawerska, Zeszyt Naukowy 95, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009, s. 101 oraz M. E s t e v a o, F. S a, *The 35-hour workweek in France: Straightjacket or welfare improvement?*, *Economic Policy* July 2008, CEPR, CES, MSH, s. 419.

⁵ A. W a l c z y n a, I. Ł u c j a n, *Postęp techniczny a humanizacja pracy*, *Postęp Nauki i Techniki*, nr 12, 2012, s. 192.

GENUINE PROGRESS INDICATOR – WSKAŹNIK AUTENTYCZNEGO POSTĘPU

Jednym z podstawowych wskaźników makroekonomicznych jest PKB. Jest to wskaźnik powszechnie stosowany i umożliwiający szacowanie wzrostu gospodarczego. Mimo popularności tego wskaźnika pojawiają się próby opracowania alternatywnych wskaźników opisujących w sposób wielokierunkowy efekty rozwoju poszczególnych krajów w zakresie społeczno-ekonomicznym. Przykładem takich prób jest opracowanie wskaźnika rozwoju społecznego (ang. *Human Development Index, HDI*), wskaźnika ubóstwa społecznego (ang. *Human Poverty Index, HPI*), wskaźnika szczęśliwej planety (ang. *Happy Planet Index, HPI*) czy wskaźnika autentycznego postępu (ang. *Genuine Progress Indicator, GPI*).

Przykładem znaczenia czasu wolnego jest uwzględnianie tego składnika we wskaźniku autentycznego postępu (*GPI*) jako miary wzrostu gospodarczego, obejmującego aspekt ekonomiczny i społeczny w zakresie bieżącego dobrobytu gospodarczego oraz zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Elementy ważne dla gospodarki i ujmowane w ramach tego wskaźnika obejmują: konsumpcję, wydatki rządowe, produkcję nierynkową, czas wolny, skutki bezrobocia oraz zanieczyszczenia środowiska, zużywanie naturalnych zasobów, inwestycje kapitałowe netto, zagraniczne kredyty netto, długoterminowe szkody środowiskowe i ekologiczne⁶.

SPOSOBY SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO

Występowanie czasu wolnego ściśle powiązane jest z koniecznością zagospodarowania jego zasobów. Popularność sposobów spędzania czasu wolnego uzależniona jest m.in. od płci, wieku, pozycji społecznej czy materialnej. Na podstawie tabeli 1 można przeanalizować najbardziej popularne formy spędzania czasu wolnego. Na przykładzie Polaków i Amerykanów można stwierdzić, że formy spędzania czasu wolnego są w miarę podobne. Różnice wynikają z popularności jednych form nad drugimi.

Tabela 1. Najpopularniejsze formy spędzania czasu wolnego

Polacy		Amerykanie	
Forma spędzania czasu wolnego	Proc.	Proc.	Forma spędzania czasu wolnego
Słuchanie radia, muzyki, oglądanie telewizji, video	25,8	30	Czytanie
Wypoczynek bierny – opalanie się, relaks	14,6	24	Oglądanie telewizji
Udział w spotkaniach towarzyskich	12,7	17	Spędzanie czasu z rodziną

⁶ K. Małaga, *O niektórych dylematach teorii wzrostu gospodarczego i ekonomii*, ZK PTE, Warszawa 2009, s. 4.

Polacy		Amerykanie	
Forma spędzania czasu wolnego	Proc.	Proc.	Forma spędzania czasu wolnego
Czytanie	11,3	8	Ćwiczenia fizyczne
Uprawianie sportu i ćwiczeń fizycznych (łącznie z bieganiem, spacerami, myślistwem, wędkarstwem, siłownią)	7,4	7	Internet, komputer
Praca na działce	5,5	7	Wędkarstwo
Kibicowanie na imprezach sportowych	4,1	6	Kino
Uprawianie hobby, pogłębianie wiedzy (nie związane bezpośrednio z pracą zawodową)	3,7	6	Golf
Praktyki religijne	3,6	6	Spacery
Uczęszczanie do kina, teatru, udział w imprezach kulturalnych	3,4	5	Zajmowanie się ogrodem
Zakupy dla przyjemności	2,6	5	Gry zespołowe
Odwiedzanie muzeów, wystaw, zabytków, imprezy objazdowe, zwiedzanie	2,1	5	Wypożyczanie filmów
Chodzenie do kawiarni, restauracji	1,7	4	Praktyki religijne
Inne	1,4	4	Relaks

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2009 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010, s. 75 oraz *The 2012–2013 Leisure Market Research Handbook*, Richard K. Miller & Associated, s. 23–24.

Realny wpływ na gospodarkę występowania czasu wolnego można przedstawić w wymiarze pieniężnym na podstawie wysokości wydatków przeznaczanych na różne sposoby jego wykorzystania. Tabela 2 uwidacznia popularność rozmaitych postaci spędzania czasu wolnego. Wysokość wydatków przeznaczanych przez amatorów określonych rodzajów aktywności uwarunkowana jest nie tylko wymiarem ilościowym, ale również kosztem jednostkowym danej formy spędzania czasu wolnego.

Tabela 2. Wybrane, najbardziej kosztowne formy spędzania czasu wolnego (na podstawie USA, w miliardach dolarów)

Forma spędzania czasu wolnego	Wydatki w miliardach dolarów
Turystyka	533
Restauracje (okolicznościowo)	194
Płatne oglądanie filmów	182

Forma spędzania czasu wolnego	Wydatki w miliardach dolarów
Wydatki konsumpcyjne na sprzęt elektroniczny	165
Kultura i sztuka niekomercyjna	134
Jazda konna	102
Kolekcjonerstwo	70
Wędkarstwo i łowiectwo	63
Golf	62
Kasyna i zakłady bukmacherskie	61
Artykuły sportowe	54
Telewizja (przychody z reklam)	54

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *The 2012–2013 Leisure Market Research Handbook*, Richard K. Miller & Associates, s. 20–21.

ROZWÓJ RYNKU USŁUG TURYSTYCZNYCH

Instytucjonalizacja czasu wolnego była jednym z czynników rozwoju i wzrostu zainteresowania turystyką⁷. Pojawienie się czasu wolnego jako zasobu, którym zaczęła dysponować coraz większa ilość członków społeczeństwa było przyczyną podaży usług turystycznych, które zaczęły zaspokajając dynamicznie rosnący popyt.

Turystyka decyduje o znacznym wpływie na wzrost gospodarczy i zatrudnienie na świecie, w Europie i Polsce. Na podstawie danych za 2011 r. można stwierdzić, że w ujęciu gospodarki światowej przemysł turystyczny generował około 3% światowego PKB, a także decydował o światowym zatrudnieniu w wysokości 3,3%. Natomiast gospodarka turystyczna stanowiła 9,1% światowego PKB (w Polsce 4,9% PKB), a światowe zatrudnienie w gospodarce turystycznej wynosiło około 8,7% (około 8,5% całkowitego zatrudnienia UE i 4,7% całkowitego zatrudnienia w Polsce). Gospodarka turystyczna oprócz bezpośredniego wpływu turystyki na PKB i zatrudnienie obejmuje również pośredni wpływ tej branży na gospodarkę. Związane jest to z popytem generowanym przez turystykę w innych działach gospodarki (np. transport, handel, rolnictwo itp.). Popyt ten nie powstałby bez powiązania tych działów z turystyką⁸.

Brak czasu wolnego nie doprowadziłby do przemian w strukturze gospodarki. Na podstawie danych odnośnie udziału ogólnie pojętej turystyki w PKB oraz wpływie na stopień zapewnienia miejsc pracy można stwierdzić, że stanowi ona ważny składnik gospodarki państwa. Skala tego udziału jest kwestią indywidualną każdego państwa

⁷ A. P a w l i c z, *E-turystyka. Ekonomiczne problemy implementacji technologii cyfrowych w sektorze turystycznym*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 28.

⁸ *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2007–2011*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa luty 2013, s. 73–74 i 80, <http://www.msport.gov.pl/article/raport-o-stanie-gospodarki-turystycznej-w-latach-2007-2011> (dostęp 11.04.2013).

i zależy od wielu czynników, m.in. warunków klimatycznych, geograficznych, historycznych, promocji czy popularności.

E-KONSUMPCJA

Postęp technologiczny doprowadził do zmian zachowań ludzkich i wykształcenia się m.in. zjawiska *e-konsumpcji*. Tendencja ta przejawia się w kupowaniu towarów i usług za pomocą Internetu oraz korzystaniu z czasu wolnego w alternatywnym, wirtualnym świecie. Upowszechnienie się Internetu prowadzi do możliwości stałej aktywności w sferze zakupów, studiowania czy pracy niezależnie od miejsca fizycznego przebywania. Świat wirtualny stał się przestrzenią zaspokajania dotychczasowych i nowych potrzeb bez konieczności fizycznego kontaktu z miejscem ich lokalizacji⁹.

Nowe zjawisko *e-konsumpcji* jest kolejnym czynnikiem decydującym o sposobach spędzania czasu wolnego, ale również o ilości dostępnego czasu wolnego. Z jednej strony *e-konsumpcja* stwarza możliwości powiększające zakres aktywności, a z drugiej strony umożliwia zaoszczędzenie czasu dzięki eliminacji konieczności fizycznego przemieszczania się w celu realizacji na przykład spraw urzędowych (*e-administracja*) czy zakupów. Ważną kwestią jest sprawa zagospodarowania nowo pozyskanej ilości czasu wolnego. Część aktywności człowieka w czasie wolnym (pasje, zainteresowania) nie zostałaby w ogóle zrealizowana gdyby nie łatwość pozyskiwania i dostępność w Internecie różnych materiałów w postaci książek, filmów, opracowań czy dokumentów. Internet umożliwia również większą, pod względem ilości i częstotliwości kontaktów socjalizację, chociaż większą nie zawsze znaczy równie głęboką. Ilość kontaktów ogranicza ilość czasu, który możemy przeznaczyć indywidualnie każdemu człowiekowi.

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Czas wolny to również perspektywa realizowania się w formie aktywności społecznej. Możliwość taka daje korzyści dla społeczności lokalnej wynikające z zaangażowania opartego na bezinteresownej potrzebie wspierania i organizowania najbliższego otoczenia. Ten indywidualny wkład wynikający z wewnętrznej potrzeby jest podstawą aktualizowania, doskonalenia i dostosowywania państwa do zmieniających się warunków funkcjonowania w ujęciu lokalnym i globalnym. Jest to forma rozwoju cywilizacyjnego.

Na podstawie badań Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) przeprowadzonych w latach 1998–2010 na temat aktywności Polaków w organizacjach obywatelskich można zauważyć, że Polacy coraz częściej wykorzystują swój wolny czas na działalność na rzecz lokalnej społeczności. Na podstawie badań można stwierdzić, że 28% Polaków działa w organizacjach obywatelskich. Pozostali (72%)

⁹ K. Włodarczyk-Śpiewa, *Konsumpcja jako przedmiot badań ekonomicznych*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXXIII, zeszyt 3, 2011, s. 74.

nie są aktywni społecznie. Spośród tych, którzy realizują się w ramach społeczeństwa obywatelskiego, najwięcej (15%) angażuje się w jeden typ działalności, 5% deklaruje udział w dwóch rodzajach aktywności społecznej, natomiast 8% w trzech lub więcej¹⁰.

Przeprowadzone ankiety (styczeń 2010) wskazują również na zjawisko wzrastającej aktywności społecznej na przestrzeni lat, począwszy od 1998 roku¹¹. Na podstawie tabeli 3 można zauważyć, że czynne uczestnictwo w różnego typu organizacjach wygląda następująco. Najczęściej Polacy (8%) poświęcali swój wolny czas na wspieranie szkolnictwa (np. komitet rodzicielski, rada rodziców, fundacja szkolna itp.). Drugim najbardziej popularnym typem działalności (5,8% respondentów) były organizacje sportowe (związki, kluby, stowarzyszenia). Trzecim były organizacje charytatywne działające na rzecz potrzebujących dzieci (5,1%). Na miejscu czwartym były organizacje kościelne – 4,5% respondentów deklarowało udział w ruchach religijnych, kościelnych i wspólnotach parafialnych. Na pozostałych miejscach pod względem stopnia zainteresowania danym typem aktywności były: organizacje charytatywne, stowarzyszenia działkowców, wędkarzy, organizacje młodzieżowe (np. harcerstwo, stowarzyszenia studenckie), Ochotnicza Straż Pożarna, organizacje artystyczne (chór, zespół teatralny itp.). Pełny wykaz rodzajów spędzania czasu wolnego w ramach społeczeństwa obywatelskiego można przeanalizować na podstawie tabeli 3.

Tabela 3. Działalność społeczna w Polsce (styczeń 2010 r.)

Pytanie: W Polsce istnieją różne możliwości społecznego działania. Czy Pan(i) poświęca swój wolny czas na działalność w którejś organizacji, stowarzyszeniu, ruchu, klubie lub fundacji? Chodzi o udział w pracy tej/tych organizacji, a nie tylko o przynależność do niej/nich	Odsetek odpowiedzi twierdzących wśród ogółu respondentów (w %)
	Styczeń 2010 r.
Organizacje działające na rzecz szkolnictwa, oświaty, np. komitet rodzicielski, rada rodziców, fundacja szkolna, uczelniana, Społeczne Towarzystwo Oświatowe itp.	8,0
Organizacje (związki, kluby i stowarzyszenia) sportowe	5,8
Organizacje charytatywne działające na rzecz potrzebujących dzieci	5,1
Organizacje, ruchy religijne, kościelne, wspólnoty parafialne	4,5
Organizacje charytatywne działające na rzecz osób potrzebujących – starych, ubogich, bezdomnych, chorych, niepełnosprawnych, ofiar klęsk żywiołowych, ofiar wojen itp.	4,0
Stowarzyszenia, związki działkowców, hodowców, wędkarzy, myśliwych	3,3

¹⁰ *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998–2010*, Komunikat z badań BS/16/2010, CBOS, Warszawa 2010, s. 4.

¹¹ Tamże, Tabela 1, s. 3.

<p>Pytanie: W Polsce istnieją różne możliwości społecznego działania. Czy Pan(i) poświęca swój wolny czas na działalność w którejś organizacji, stowarzyszeniu, ruchu, klubie lub fundacji? Chodzi o udział w pracy tej/tych organizacji, a nie tylko o przynależność do niej/nich</p>	<p>Odsetek odpowiedzi twierdzących wśród ogółu respondentów (w %)</p>
	<p>Styczeń 2010 r.</p>
Organizacje młodzieżowe, np. harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie	3,2
Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe itp.	2,7
Organizacje, stowarzyszenia artystyczne, np. chór, orkiestra, zespół taneczny, teatralny	2,6
Organizacje samopomocowe, np. stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, samotnych ojców, anonimowych alkoholików, osób bezrobotnych	2,5
Towarzystwa naukowe	2,3
Towarzystwa przyjaciół zwierząt, opieki nad zwierzętami	2,3
Związki zawodowe	2,1
Stowarzyszenia miłośników miasta, regionu, np. zajmujące się ochroną zabytków, rozwojem kultury regionalnej	1,9
Organizacje emerytów, kluby seniorów	1,8
Organizacje, stowarzyszenia turystyczne	1,7
Organizacje wspierające placówki służby zdrowia	1,7
Samorządy dzielnicowe, osiedlowe, np. rady mieszkańców, komitety domowe	1,6
Stowarzyszenia, kluby kolekcjonerów, zbieraczy, hobbystów	1,5
Organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego	1,5
Komitety starające się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy (np. parkingu), grupy protestu	1,3
Samorządy gminne	1,1
Towarzystwa przyjaźni z innymi krajami, narodami	1,1
Stowarzyszenia i samorządy zawodowe	1,0
Organizacje kobiece, np. koła gospodyń wiejskich	0,8
Samorządy wojewódzkie i powiatowe	0,7
Partie lub stowarzyszenia polityczne	0,7
Organizacje kombatantów, weteranów, ofiar wojny	0,6
Samorządy pracownicze (rady pracownicze)	0,6
Inne organizacje, stowarzyszenia, ruchy, kluby lub fundacje	1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998–2010*, Komunikat z badań BS/16/2010, CBOS, Warszawa 2010, Tabela 1, s. 3.

CZAS WOLNY A PRACA ZAWODOWA

Pojawienie się czasu wolnego z jednej strony spowodowało spadek produkcji wynikający z mniejszej ilości czasu przeznaczanego na pracę, ale z drugiej strony stało się przyczyną pojawienia się nowego typu pracownika. Doba będąca w dyspozycji człowieka dzielona na pracę zawodową, czas wolny i sen. Proporcje przeznaczanego czasu są kwestią indywidualną, uzależnioną od preferencji bądź konieczności. Istnienie czasu wolnego daje możliwość zwiększenia efektywności pracownika.

Występowanie w pracy znużenia i zmęczenia rutyną jest częstym zjawiskiem. Dzięki istnieniu czasu wolnego jest szansa na wyrażanie samego siebie i dowolne, w miarę możliwości, decydowanie o formie spędzania czasu. Pozwala to nie tylko na regenerację sił do pracy (fizycznych i psychicznych) lecz również uwolnienie i zwiększenie kreatywności¹². W nowoczesnych i innowacyjnych gospodarkach jest to niezwykle istotne oraz pozwala na zwiększenie konkurencyjności państwa w ujęciu międzynarodowym.

Naznaczenie kapitału ludzkiego i jego wpływ na wydajność przedsiębiorstw i co za tym idzie na gospodarkę zależy od człowieka i środowiska w którym żyje. Posiadanie czasu wolnego i umiejętność jego właściwego wykorzystania wpływa na jakość pracy. Ściśle jest to związane z podnoszeniem kwalifikacji i dbaniem o kondycję zdrowotną. Natomiast niewłaściwe dysponowanie czasem wolnym może prowadzić do kłopotów ze zdrowiem¹³.

Samo występowanie czasu wolnego nie gwarantuje pozytywnego i bezpośredniego wpływu na przedsiębiorstwo i gospodarkę państwa. Występowanie czasu wolnego umożliwia stosowanie zróżnicowanych form gratyfikacji pracy w ramach systemu wynagradzania¹⁴. Pracodawcy starają się ingerować w sposób dysponowania czasem wolnym przez pracownika. Tworzenie wydajnych motywacyjnie systemów wynagradzania pozwala pracodawcy skutecznie wpływać na różnych pod względem motywacji pracowników. Dywersyfikacja narzędzi w systemach wynagradzania powoduje wielokierunkowy wpływ na zachowanie i zaangażowanie pracowników. Wpływa to również na zwiększenie poziomu aktywności w czasie wolnym, a czasami konieczność podjęcia bardziej aktywnych form spędzania czasu wolnego. Skutkiem tego jest większa regeneracja i oderwanie się od codziennych obowiązków. Odpowiednia konfiguracja systemu wynagradzania może obejmować takie składniki jak: wyjazdy szkoleniowo-integracyjne, bilety do kina, teatru, na imprezy kulturalne, wycieczki krajoznawcze, karnety na basen czy siłownię itp. Uwzględnienie tego typu elementów obok gratyfikacji pieniężnej pozwala na pozazawodowy rozwój pracownika ale stanowi również przykład wpływania na jego sferę życia prywatnego.

¹² M. K a z i m i e r c z a k, *Czas wolny w etycznej perspektywie*, w: *Czas wolny, uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i przyrodnicze*, (red.) K. Ciżkowicz, M. Sobczak, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2007, s. 18.

¹³ W. K o z i o ł, *Rozwój rachunku kapitału ludzkiego*, w: *Kapitał ludzki w perspektywie ekonomicznej*, (red.) M. Dobij, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2011, s. 69.

¹⁴ J. W o ź n i a k, *Współczesne systemy motywacyjne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Profesjonalne PWN, Warszawa 2012, s. 125.

REZYGNACJA Z CZASU WOLNEGO

Prawne ustalenie dopuszczalnej ilości godzin pracy u jednego pracodawcy spowodowało, że czas wolny jest zjawiskiem oczywistym w dzisiejszych czasach. Jednak możliwość swobodnego zagospodarowania czasu wolnego przez pracowników powoduje, że nie zawsze czas ten przeznaczany jest na regenerację sił.

Na przykładzie pracujących Polaków charakterystyczne jest również zjawisko rezygnacji z czasu wolnego i przeznaczanie go na pracę zawodową. Jedynie dla 20–30% Polaków jest to konieczność warunkowana utrzymaniem rodziny. Pozostali dobrowolnie przeznaczają czas wolny na pracę w celu podniesienia statusu społecznego lub praca jest ich sposobem na życie. Kosztem tego postępowania jest ograniczenie czasu przeznaczonego dla rodziny oraz na wypoczynek¹⁵.

ZAKOŃCZENIE

Analizując zjawisko czasu wolnego oraz różne przejawy spędzania tego czasu można dojść do konkluzji, że czas wolny w istotnym stopniu wpływa na funkcjonowanie i strukturę gospodarki. Występowanie różnorodnych definicji czasu wolnego, które koncentrują się na różnych cechach tego zjawiska, pozwala stwierdzić, że problematyka czasu wolnego jest złożona i wielowymiarowa.

Sam fakt dysponowania czasem wolnym daje człowiekowi możliwość decydowania o sposobach jego wykorzystania. Konsumpcyjne podejście do czasu wolnego umożliwia wygenerowanie popytu na dobra i usługi, co stanowi o wzroście gospodarczym kraju. Preferencje w doborze form spędzania czasu wolnego uzależnione są m.in. od wieku, płci, mody czy statusu materialnego. Wzrost dochodów może powodować wzrost dywersyfikacji form aktywności w czasie wolnym. Jednakże zwiększenie dochodów często powiązane jest z wydłużeniem czasu pracy co ogranicza czas będący w swobodnej dyspozycji.

Czas wolny jest również pretekstem do działalności społecznej przejawiającej się na polu społeczeństwa obywatelskiego. Bezinteresowne dbanie o najbliższą, lokalną społeczność pozwala na powstanie wielu inicjatyw oddolnych i większą sprawność państwa. Obok życia zawodowego jest to jeden ze sposobów budowania kapitału ludzkiego, decydującego o efektywności i konkurencyjności gospodarki państwa w ujęciu międzynarodowym.

---

¹⁵ A. P l u t a, *Problemy i możliwości godzenia zawodowego i prywatnego życia współczesnego człowieka*, Management and Business Administration. Central Europe 2/2012 (115), Akademia Leona Koźmińskiego, s. 78–79.

LEISURE TIME AND A NATIONAL ECONOMY. SOME ASPECTS

SUMMARY

This paper shows correlations between leisure time and economy. Leisure time is an integral part of human life. The amount of leisure time and its role have changed. It was dependent on the social and economic transformations in countries. Technical progress and social change have become a major factor in the economic transformation and the amount of leisure time. The increasing wealth of societies that have leisure time is the enormous potential that is used by the various branches of the economy. The level of employment in the various sectors of the economy has changed because of leisure time. Creativity and employee productivity depends on their recreation. This is important for the competitiveness of the economy. People in their spare time can also engage in the local community. It determines the strength of civil society. As a result, leisure time is one of an important part of the economy.

FREIZEIT UND DIE STAATSWIRTSCHAFT. AUSGEWÄHLTE ASPEKTE

ZUSAMMENFASSUNG

Die Freizeit ist ein inhärentes Element des menschlichen Lebens. In Abhängigkeit von gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Wandlungen in den verschiedenen Staaten verändern sich das Freizeitmaß und seine Rolle.

Der technische Fortschritt sowie die gesellschaftlichen Umgestaltungen sind – über die wachsende Skala dieser Prozesse – Hauptfaktoren des wirtschaftlichen Wandels und des Anwachsens des Freizeitausmaßes geworden. Der wachsende Anteil der an der Freizeit teilnehmenden Arbeitnehmer sowie die Zunahme der Bedeutung der Freizeit wurden Ursache des Interesses der Wirtschaftsteilnehmer an diesem Lebensbereich. Die steigende Wohlhabenheit der über Freizeit verfügenden Gesellschaften bildet ein riesengroßes Potenzial, das von verschiedenen Wirtschaftszweigen genutzt wird. Das fortschreitende Freizeitausmaß zur freien Verfügung hat das Beschäftigungsausmaß in einzelnen Wirtschaftssektoren ständig verändert.

Die Notwendigkeit der Freizeitbewirtschaftung einerseits trug zur Entstehung des Angebots für solcherart Bedürfnisse der Freizeitdisponenten bei, und andererseits beeinflusste sie die Wahrnehmung der Freizeit seitens der Arbeitgeber als inhärentes Element der Regeneration der Kräfte, die die Effizienz und die Kreativität der Arbeitnehmer steigert, deren Lebensaktivität nicht allein auf Berufstätigkeit und familiäre Pflichten begrenzt ist. Die Verfügung über die Freizeit in Abwechslung mit der Erwerbsarbeit bildet auch für einen Teil der Gesellschaft das Fundament progesellschaftlicher Aktivitäten. In der Konsequenz bildet die Freizeit ein wesentliches Element der Wirtschaft in der Funktion des Staates.